

Mirjam Grubar,
OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško

STRUKTURIRANJE UČNEGA PROSTORA IN PROCESA ZA ZAGOTAVLJANJE PRILAGOJENEGA UČNEGA OKOLJA UČENCEM Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI

*Structuring the Learning Environment and Learning Process to Provide an
Adjusted Learning Environment for Autistic Students*

IZVLEČEK

Prispevek je kratka predstavitev strukturiranja učnega prostora in procesa kot temeljnega pogoja za zagotavljanje prilagojenega učnega okolja učencem z avtističnimi motnjami (v nadaljevanju AM) v oddelku posebnega programa na Osnovni šoli dr. Mihajla Rostoharja Krško. Je prikaz možnosti strukturiranja učnega prostora in procesa na šoli, ki se sooča z veliko prostorsko stisko in neustrezno prilagojenostjo obstoječih prostorov.

Ključne besede: avtistične motnje, učno okolje, struktura, vizualna opora, delovni sistem

ABSTRACT

The article provides a brief presentation of a learning environment and process structuring as a necessary condition for ensuring an adjusted learning environment for students with Autism Spectrum Disorders (hereinafter referred to as ASD) in the special programme group at Dr. Mihajlo Rostohar Krško Primary School. It illustrates the possibilities of structuring the learning environment and learning process in a school faced with a considerable lack of space as well as inadequately adjusted existing facilities.

Keywords: Autism Spectrum Disorders, learning environment, structure, visual support, work system

STRUKTURIRANJE UČNEGA PROSTORA IN PROCESA ZA ZAGOTAVLJANJE PRILAGOJENEGA UČNEGA OKOLJA

V šolskem letu 2017/2018 smo na OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško oblikovali oddetek posebnega programa za mlajše učence z AM, v katerem smo želeli s strukturo učnega prostora in procesa, prilagojenim poučevanjem in izvajanjem pouka ter usklajenim odzivanjem na težavno vedenje vzpostaviti učno okolje, ki bi bilo prilagojeno specifičnim potrebam učencev z AM in bi jim omogočalo uspešnejše funkcioniranje v šolskem okolju. Strokovna literatura kot temeljni pogoj, ki učencem z AM omogoča uspešno vključitev in delovanje v šolskem okolju, izpostavlja strukturiranost učnega prostora in procesa, ki upošteva potrebo učencev po stalnosti, jim zagotavlja predvidljivost, nudi občutek varnosti in nadzora nad dogajanjem ter jim omo-

goča lažje razumevanje okolja, situacij, dogajanja in pričakovanj. Zajema fizično ureditev in organizacijo učnega prostora, uporabo vizualnih opor ter organizacijo dejavnosti in učnih gradiv v predvidljiv delovni sistem.

FIZIČNA UREDITEV IN ORGANIZACIJA UČNEGA PROSTORA

Fizično ureditev in organizacijo učnega prostora so določali razpoložljivi prostorski in materialni pogoji šole, ki žal ne omogočajo ureditve učnega prostora po modelu uveljavljenega pristopa strukturiranega poučevanja TEACCH (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped CHildren), pri katerem z razmejitvijo prostora in postavitvijo pohištva jasno opredelimo, čemu je posamezen prostor v učilnici namenjen in kaj se od učenca v njem pričakuje. Postavitev

stavnega pohištva, notranje opreme in grelnih teles v učilnici velikosti dobrih 15 m³ m² ne dopušča razmejitev prostora in oblikovanja delovnih kotičkov za skupinsko in individualno delo, kotičkov za igro in počitek ter kotička za umik in umiritev ob pojavu težavnega vedenja, kot je to priporočeno za učilnice, namenjene strukturiranemu poučevanju učencev z AM. Prostor je (pre)majhen, vendar trenutno edini razpoložljiv. Strukturirali smo ga z uporabo barvnih oznak (Slika 1) in organizacijo učnih gradiv. Vsak učenec ima z barvno oznako označene: svoj igralni prostor, svojo mizo, stol, predalček za šolske potrebščine, lonček za barvice in flomastre, prostor za odlaganje torb ter vsa učna gradiva in dnevne naloge, ki so organizirane v škatle in delovne mape. Učencem barvne oznake pomagajo, da se v učilnici lažje orientirajo, da vedo, kje v prostoru je njihovo mesto, katere stvari so namenjene njim, da vedo, kje najdejo stvari in kam jih po uporabi pospravijo. Stene učilnice so prepletkane z belo barvo, na stenah in tablah pa je izobešeno le slikovno gradivo, ki ga vsakodnevno uporabljamo pri vzgojno-izobraževalnem delu. Vse nepomembno in potencialno moteče je umaknjeno. Igrače in učni pripomočki so pospravljeni v škatle in omare, na policah pa je le tisto, kar želimo, da je učencem dostopno. Sproti se trudimo pospravljati vse, česar ne potrebujemo pri vsakodnevnem delu, in tako zagotavljati urejen učni prostor, ki se bistveno ne spreminja in v katerem imajo stvari svoje stalno mesto.

► Slika 1: Organizacija učnega prostora z uporabo barvnih oznak

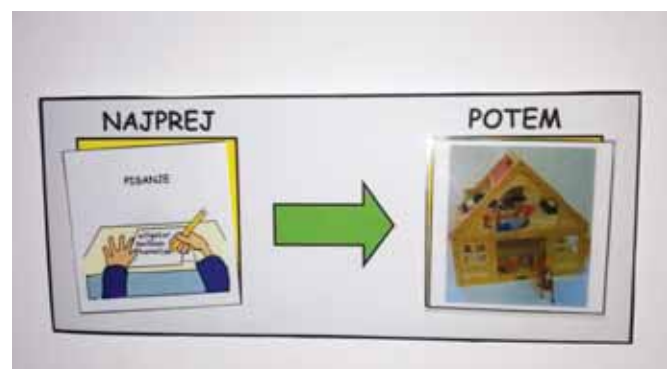
VIZUALNE OPORE

Pri oblikovanju vizualnih opor smo upoštevali individualne značilnosti učencev, njihovo raven razumevanja jezika in zmožnosti odzivanja. Oblikovati smo skušali vizualne opore, ki bi učencem služile kot učni pripomoček, s katerim bi lažje regulirali svoje vedenje in razvijali samostojnost. Posebno pozornost smo namenili predstavitvi in uvajanju vizualnih opor v vzgojno-izobraževalni proces. Učence smo sistematično učili namena in uporabe različnih vizualnih opor, saj smo želeli, da bodo te zares služile svojemu namenu in ne bodo le dekoracija v učilnici. Vsi učenci so ob vključitvi v oddelek že uspešno prirejali sliko k predmetu in sliko k sliki, kar nam je omogočalo uporabo pretežno slikovnih vizualnih opor. Za njihovo izdelavo smo uporabili slikovno gradivo, dostopno na spletu, ki smo ga plastificirali, opremili s sprimnimi trakovi in oblikovali v zelen učni pripomoček. Kot vizualno oporo v oddelku uporabljamo slikovni urnik dnevnih aktivnosti, postopkovnike, slikovne vedenjske opomnike in opore za uravnavanje vedenja ter vizualne opomnike za označevanje trajanja. Vizualne opo-

re smo v vzgojno-izobraževalni proces uvajali postopno in jih nadgrajevali v skladu z naraščajočimi zmožnostmi razumevanja in uporabe učencev.

Slikovni urnik dnevnih aktivnosti

Slikovni urnik dnevnih aktivnosti smo uvedli, ko so vsi učenci usvojili razumevanje koncepta **najprej – potem**, ki smo ga razvijali z načrtnim in sistematičnim učenjem ob slikovni tablici najprej – potem (Slika 2). Učenje smo nato postopno razširili na slikovno tablico **najprej – potem – nato** in od tu na slikovni urnik dnevnih aktivnosti, ki daje učencem informacije o poteku dneva in jim omogoča uvid v to, kaj se bo zgodilo in kdaj se bo nekaj zgodilo. Le-ta jim omogoča lažje razumevanje dogajanja in zaporedja dogodkov ter jim olajša prehode od ene dejavnosti k drugi. V začetni fazi uvajanja slikovnega urnika smo z namenom, da bi učenci urnik lažje sprejeli, vanj vnašali predvsem za njih prijetne aktivnosti. Ko so urnik sprejeli in razumeli njegov namen, pa smo vanj postopno vnašali tudi vse običajne šolske aktivnosti, pri čemer skušamo urnik načrtovati tako, da aktivnostim, ki od učencev zahtevajo veliko napora, sledijo prijetne aktivnosti. V oddelku uporabljamo skupni **slikovni urnik** (Slika 3), ki prikazuje dnevne aktivnosti za celoten oddelek; aktivnosti, ki so namenjene samo posameznim učencem, pa na urniku označimo z barvnimi ščipalkami. Urnik pripravimo pred prihodom učencev, tako da si lahko takoj ob vstopu v učilnico ogledajo, kaj jih tisti dan čaka. Prva aktivnost na urniku je vsak dan jutranji krog. Ko je ta zaključena, si skupaj ogledamo dnevni urnik. Dežurni učenec pri tem po vrstnem redu pokaže in po svojih zmožnostih poimenuje aktivnosti, ki jih ponazarjajo sličice na urniku. Pred začetkom vsake aktivnosti dežurni učenec pristopi k urniku, pokaže trenutno kartico in poimenuje aktivnost (npr. zdaj glasba). Sledi aktivnost. Ko je ta zaključena, dežurni učenec ponovno pristopi k urniku, imenuje končano aktivnost (npr. glasba končana), odstrani kartico z urnika in jo pospravi v kuverto »KONČANO«, ki se nahaja ob urniku, ter poimenuje aktivnost, ki sledi (npr. zdaj kosilo).

► Slika 2: Tablica najprej – potem

► Slika 3: Oddelčni slikovni urnik z barvno ščipalko, ki označuje individualno aktivnost

Postopkovniki

Postopkovnike (Slika 4), ki slikovno prikazujejo korake posamezne veščine in učence vodijo skozi aktivnost, uporabljamo predvsem za učenje veščin s področja razvijanja samostojnosti in delovne vzgoje. Oblikovani so individualno in prilagojeni sposobnostim posameznega učenca, tako da lahko kar se da samostojno uspešno izvede posamezno aktivnost.

► Slika 4: Postopkovnik za učenje umivanja rok

Slikovni vedenjski opomniki in opore za uravnavanje vedenja

Slikovne vedenjske opomnike in opore za uravnavanje vedenja uporabljamo kot skupinske in individualne pripomočke, s katerimi skušamo učencem pomagati pri uravnavanju vedenja in jih spodbuditi k želenim oblikam vedenja. Skupinski vedenjski opomniki (Slika 5) so namenjeni prikazu razrednih pravil, ki smo jih oblikovali kot slikovni knjigi ter stenske in žepne slikovne kartice. Slikovni knjigi, imenujemo ju knjiga dobrih in knjiga slabih vedenj, uporabljamo za vsakodnevno skupno ponovitev razrednih pravil v jutranjem krogu. Stenske kartice so nameščene na vidno mesto v učilnici in jih uporabljamo kot opomnik, ko želimo učence spodbuditi k določeni obliki ustreznega vedenja, ter kot dodatno »slikovno pojasnilo« ob pojavu neustreznega vedenja. Žepne slikovne kartice pa so oblikovane tako, da jih lahko nosimo v žepu in jih kot opomnik ustreznih in neustreznih vedenj uporabljamo zunaj učilnice.

Individualni vedenjski opomniki in slikovne opore za uravnavanje vedenja (Slika 6) so namenjeni posameznim učencem, s katerimi jih skušamo opomniti na želeno obliko vedenja v določeni situaciji ali pa jim z nekim enostavnim in njim razumljivim stopenjskim sistemom konkretno

► Slika 5: Skupinski vedenjski opomniki

prikazati, na kateri stopnji je trenutno njihovo vedenje in ustreznost le-tega glede na dane okoliščine, ter jih spodbuditi k ustrežnejši obliki vedenja.

► Slika 6: Individualni vedenjski opomniki in slikovne opore za uravnavanje vedenja

Vizualni opomniki za označevanje trajanja

Z vizualnimi opomniki za označevanje trajanja (Slika 7), s katerimi določimo in konkretno prikažemo, koliko časa bo trajala določena aktivnost oziroma kdaj se bo končala, skušamo učencem pomagati sprejeti, da morajo določen čas vztrajati pri izbrani aktivnosti oziroma da morajo ob preteku dogovorjenega časa z aktivnostjo zaključiti. Za označevanje trajanja in konec dejavnosti uporabljamo različne ure in časovnike, ki omogočajo konkreten prikaz trajanja.

► Slika 7: Časovniki za prikaz trajanja

ORGANIZACIJA DEJAVNOSTI IN UČNIH GRADIV V PREDVIDLJIV DELOVNI SISTEM

Dejavnosti in učna gradiva smo organizirali v tematske sklope, pri katerih vsi učenci hkrati izvajajo vsebinsko iste aktivnosti, katerih zahtevnost pa je individualno prilagojena učencem. Tematski sklopi vključujejo naloge, ki predvidevajo delo z učiteljem, in naloge, ki predvidevajo čim bolj samostojno delo učencev (pri teh aktivnostih opredeljuje že samo učno gradivo ali pa je to opremljeno s slikovnimi navodili in postopkovniki, ki učenca vodijo skozi aktivnost). Delovni sistem tematskih sklopov smo uvajali in nadgrajevali postopno ob sočasni uporabi sistema »TRUDIM SE ZA ...«. Oblikovali smo osem tematskih sklopov, od katerih je v začetku vsak zajemal eno aktivnost. Sklope smo po-

stopno razširjali, najprej na dve in nato na tri aktivnosti, pri čemer smo postopno stopnjevali tudi zahtevnost in trajanje aktivnosti.

Sistem dela po sklopih

Pri sistemu dela po sklopih (Slika 8) pripravimo barvno označeno in organizirano učno gradivo v tri pladnje, pri čemer v drugi, sredinski pladenj, vedno pripravimo tiste naloge, ki od učencev terjajo največ truda in napora, v prvi in tretji pladenj pa manj zahtevne naloge, ki delujejo spodbudno in motivirajoče. Pladnje pripravimo na regal v levem delu učilnice, ob katerem dežurni učenec pred začetkom aktivnosti pripne kartonček, ki ponazarja posamezni sklop. Za dežurnim učencem k pripravljenemu gradivu po vrstnem redu pristopajo preostali učenci, na pladnju poiščejo zanje pripravljeno barvno označeno učno gradivo, ga odnesejo na svojo mizo in tam opravijo nalogo. Ko učenec naredi posamezno nalogo, pospravi učno gradivo in ga odnese na prazen pladenj, označen z enako številko, ki se nahaja na regalu na nasprotni strani učilnice. Ko so vsi trije pladnji na levem regalu prazni, pladnji na desnem regalu, ob katerih se nahaja tudi kartonček z zeleno kljukico, pa polni, je tematski sklop končan.

► Slika 8: Sistem dela po sklopih

Sistem »TRUDIM SE ZA ...«

Da bi učenci lažje začeli z želeno aktivnostjo, pri njej vztrajali in jo dokončali, smo ob uvajanju dela po sklopih uporabljali tudi sistem »TRUDIM SE ZA ...« (Slika 9), ki učencu ponazarja, kaj mora opraviti in kaj za opravljeno delo pridobi. Pred začetkom dela po sklopih učencu ponudimo barvno kuverto s sličicami aktivnosti, ki naj bi jih opravil. Spodbudimo ga, da kartončke pritrdi na svojo tablico, nato pa mu iz individualno pripravljenega nabora nagrad (ob upoštevanju učenčevih zmožnosti izbiranja) ponudimo dva, tri ali štiri kartončke, med katerimi lahko izbere željeni predmet ali aktivnost, za katero se bo trudil. Učenca spodbudimo, da izbrani kartonček, ki ponazarja njegovo motivacijo in nagrado za delo, pritrdi na svojo tablico, in ga usmerimo k delu. Ko učenec uspešno opravi nalogo, odlepi kartonček z aktivnostjo in ga vstavi v svojo barvno kuverto, ki se nahaja na steni nad polnimi pladnji. Ko s podlage odlepi vse kartice z aktivnostmi, je uspešno opravil dogovorjene naloge. Takrat mu za dogovorjen čas, ki ga vizualno ponazorimo, omogočimo želeno aktivnost ali izročimo željeni predmet.

► Slika 9: Sistem »TRUDIM SE ZA ...«

PRILAGODITVE, KI VODIJO V USPEŠNEJŠE FUNKCIONIRANJE UČENCEV Z AM V ŠOLSKEM OKOLJU

Ureditev prostora, izdelava vizualnih opor, priprava učnih gradiv in vzpostavitev delovnega sistema so zahtevali precej časa, vloženega dela ter načrtnega in postopnega poučevanja, vendar so se zelo obrestovali. Učenci, ki so bili v oddelku vključeni tri leta, so pomembno napredovali na področju samostojnosti, socialne komunikacije in socialne interakcije, dosegali so številne učne cilje, pomembno pa sta se zmanjšali tudi pojavnost in intenzivnost težavnega vedenja. V svoji majhni, a strukturirani učilnici so delovali pomirjeni, sproščeni, samozavestni in zadovoljni, kar nam potrjuje izjemen pomen strukturiranosti učnega prostora in procesa kot temeljne prilagoditve in opore učencem z AM.

VIRI IN LITERATURA

Jurišić, B. (2016). *Otroci z avtizmom*. Priročnik za učitelje in starše. Izobraževalni center PIKA, Center Janeza Levca Ljubljana.

Barbirić, A., Božič, A., Pašić, V., Rupar, T. (2014). *Navodila za delo z otroki z avtistično motnjo v posebnem programu vzgoje in izobraževanja*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

Šilc, M. (2015). *TEACCH – obravnava in izobraževanje otrok z avtizmom in sorodnimi komunikacijskimi motnjami*. Prispevek predstavljen v okviru projekta ZORA – Več zdravja za otroke in mladostnike z avtizmom in njihove družine 2015–2016.